

Dit kaartfragment toont de verschillen in uitspraak van het woord *Bruder* (broer) in de zin: 'Sein Bruder will sich zwei schöne neue Häuser in eurem Garten bauen'. We zien de overgang van Norddeutsch (boven) via Mitteldeutsch (midden) naar Oberdeutsch (onder).

Hoewel massamedia en mobiliteit ertoe hebben geleid dat Duitse regio's in taalkundig opzicht naar elkaar toe groeien, zijn oude dialecten nog steeds van invloed op migratiepatronen in Duitsland.

Duitse identiteit

Dialecten blijven belangrijk, ondanks *Bild* en *Bahn*

In de 19de eeuw begon de Duitse taalwetenschapper Georg Wenker (1852-1911) uit hobbyisme aan een onderzoek naar de uitspraak van verschillende dialecten in zijn geboorteregio. Zijn *Sprachatlas der Rheinprovinz* sprak zo tot de verbeelding dat hij zijn dialectonderzoek kon uitbreiden tot heel Duitsland. En 130 jaar later borduren wetenschappers nog steeds verder op Wenkers aanpak. Met bijzondere uitkomsten.

Uitbreiding

Wenkers dialectonderzoek paste in de zoektocht naar een Duitse identiteit toen de zelfstandige staten in 1871 verenigd waren in het Duitse Keizerrijk. Wenker ontving een subsidie van het Pruisische ministerie van Cultuur en vond medestanders bij de Nederduitse Taalunie. Zo kon hij tussen 1879 en 1888 dialectenquêtes houden op 45.000 scholen in het Duitse taalgebied. De enquêtes bevatten 40 standaardzinnen die fonetisch werden vastgelegd. Wenker werkte de onderzoeks-

resultaten uit en cartograaf Emil Maurmann maakte er kaarten van.

De *Sprachenatlas des Deutschen Reichs* die daaruit voortkwam, is sinds 2003 ook digitaal te raadplegen via www.diwa.info. De Phillips-universiteit in Marburg, waar Wenker zijn onderzoek startte, kreeg in 2007 een subsidie van 14 miljoen euro om het onderzoek tot 2026 voort te zetten en de dynamiek van de Duitstalige dialecten te onderzoeken. De resultaten worden ook in GIS vastgelegd.

Alexander Werth van het onderzoekscenrum Deutsche Sprachenatlas vertelt dat

de hedendaagse onderzoekers nog steeds de oorspronkelijke zinnen van Wenkers enquête gebruiken. Ook andere (taal)wetenschappers borduren voort op diens historische taalonderzoek. Zo zijn 130 jaar na dato de dialectgrenzen die Wenker vond nog verrassend actueel, blijkt uit een onderzoek van het economisch onderzoeksinstituut IFO in München.

Regionale identiteit

De IFO-onderzoekers bestudeerden de migratiestromen van 2000 tot en met 2006 tussen 439 Duitse *Landkreise*. De belangrijkste uitkomst was dat de huidige regionale migratie significant beïnvloed wordt door de overeenkomsten in dialect in de late 19de eeuw. Zelfs fysieke afstand en reistijd hebben niet zo'n grote voorspellende waarde voor de hedendaagse migratie als de overeenkomsten in het dialect dat wordt gesproken in de verschillende Duitse *Landkreise*.

De onderzoekers wijzen op de nauwe overeenkomst tussen taalkundige en geneti-

Huidige regionale migratiestromen worden nog beïnvloed door 19de-eeuwse dialectgrenzen

Het originele kaartfragment bevindt zich middenin deze kaart in de Mitteldeutsche zone.

sche evolutie. Fonologische en grammaticale variaties in taalgebruik ontstaan niet toevallig; ze zijn de uitkomst van een historisch proces van interacties tussen mensen. Volgens IFO-onderzoeker Oliver Falck in het Duitse weekblad *Der Spiegel* zijn dialecten een onderschatte drager van regionale identiteit: 'Tot op de dag van vandaag spelen ze een rol bij het accepteren van de afstand waarover mensen bereid zijn te verhuizen. Er wordt weliswaar minder dialect gesproken, maar de onderliggende culturele identiteiten zijn nog steeds aanwezig. Ze werken als verborgen landkaarten bij verhuisbeslissingen. Dialecten zijn gevormd door interacties in het verleden, migratiegolven uit het verleden, religieuze en politieke verdelingen en oude transportnetwerken. Mensen zijn alleen bereid over dergelijke culturele grenzen heen te verhuizen als daar een veel betere beloning en arbeidsmogelijkheden tegenover staan.'

Als voorbeeld van de historische hardheid van dialecten noemt Falck de streek rond Gosslar in het Harzgebergte. Tussen 1520 en 1620 was daar een aanzienlijke immigratie van mijnwerkers uit het Oost-Duitse Erzgebirge die in de zilvermijnen kwamen werken. Een half millennium geschiedenis en zelfs de opsplitsing van Duitsland in Bondsrepubliek en DDR hebben aan de overeenkomsten tussen het streekdialect van het 300 kilometer verder gelegen Erzgebirge en Gosslar niets veranderd. Gosslar bleef een taalencave en direct na de *Wende* trok de

oude migratiestroom met het Erzgebirge weer aan.

Barrière?

Falck: 'In de 20ste eeuw kennen we niet meer de massamigratiestromen zoals in de Middeleeuwen. Verhuizen is meer en meer een indi-

viduele keuze geworden. Daarom brengt migratie niet meer zo veel verandering teweeg als vroeger. De massamedia hebben er zeker aan bijgedragen dat regio's in taalkundig opzicht naar elkaar zijn toegegroeid en de verschillen tussen dialecten afnamen. Daarom is het des te opvallender dat de verschillen in dialecten nog steeds zo bepalend zijn voor verhuisbeslissingen. Iemand uit Beieren zal niet gemakkelijk naar Saksen verhuizen en het omgekeerde komt ook niet vaak voor.'

Of culturele grenzen geslecht moeten worden omdat ze de ontwikkeling van regio's kunnen remmen, vindt Falck niet aan de onderzoekers om te bepalen. 'Binnen het Europese beleid wordt regionale taaldiversiteit als iets waardevols gezien. Maar volgens ons onderzoek werpt taaldiversiteit dus ook economische barrières op. Het is interessant om die effecten te onderzoeken.'

Bronnen

- Falck, O., S. Heblich, A. Lameli & J. Suedekum 2010. *Dialects, Cultural Identity, and Economic Exchange*. CESifo Working Paper Series 2961, IFO, München.
- 'German dialects and migration.' *The Economist*, 20 maart 2010.
- 'Verborgene Landkarten.' *Der Spiegel*, 3 april 2010.

Duitse regionale identiteit is niet altijd zo overduidelijk als in deze Beierse feesttent. Toch spelen dialecten en de onderliggende culturele identiteiten tot op de dag van vandaag een rol bij het verhuisgedrag.